

A Tisza-Maros szög nyugati felének emlősfaunája. Emlősadatok Újszeged, Szőreg, Deszk, Kübekháza, Újszentiván és Tizzasziget települések közigazgatási területeiről

Kókai Károly

Abstract

The mammal fauna of the western part of the Tisza-Maros angle: The author had investigated the mammal fauna of the southern region between the Rivers Tisza and Maros at the south-east border of Hungary. The territories of six settlements were researched: Újszeged, Szőreg, Deszk, Újszentiván, Tizzasziget, Kübekháza.

The biggest part of this region is agricultural, cultivated area. There are some planted forests (40-140 hectares). Naturally forests are the riparian forests belong the Rivers Tisza and Maros. Medium sized natural grasslands are the Deszki-puszta and the Tervári-puszta.

The methods of the mammals investigations were: observation, looking after the foot-prints, analysing the spittles of owls, using bat voices detector and sometimes trapping.

51 mammal species were found in the western part of the Tisza-Maros angle. It's a really high number of the mammal species in Hungary, mainly in the Hungarian plains. In Újszeged 35, in Szőreg 46, in Deszk 40, in Újszentiván 30, in Tizzasziget 31 and in Kübekháza 30 mammal species were detected. The most valuable of them are some mammal carnivores: the Wildcat (*Felis silvestris*), the Stoat (*Mustela erminea*), the Steppe polecat (*Mustela eversmanni*), the Otter (*Lutra lutra*) and some bat species: the Pond bat (*Myotis dasycneme*) and the greater/ lesser mouse eared bat (*Myotis myotis/oxynathus*). Other interesting mammal species are (from the point of view of the fauna): the Kuhl' pipistrelle (*Pipistrellus kuhlii*), the Pygmy pipistrelle (*Pipistrellus pygmaeus*), the European beaver (*Castor fiber*), the Yellow-necked mouse (*Apodemus flavicollis*), the Pygmy field mouse (*Apodemus uralensis*), the Golden jackal (*Canis aureus*), the Raccoon dog (*Nyctereutes procyonoides*) and the Pine marten (*Martes martes*).

Kulcsszavak (Keywords): emlős fauna (mammal fauna), Tisza folyó (River Tisza), Maros folyó (River Maros), ragadozó emlősök (mammal carnivores), denevérek (bats).

1. Bevezetés

Az emlősök (*Mammalia*) a gerincesek (*Vertebrata*) egyik legfigyelemreméltóbb, de egyben legnehezebben kutatható osztálya. A magyar emlőskutatás publikációjában fontos „Magyarország emlőseinek atlasza”, továbbiakban „Emlősatlasz” (BIHARI Z.-CSORBA G.-HELTAI M. 2007) a vizsgált terület igen alacsony „kutatottsági fokát” mutatja. Ezen települések közigazgatási területén csak 6-11 emlősfaj előfordulását jelzi. Az újszeged egy részét és főleg Szegedet magába foglaló UTM négyzetből pedig 18-24 emlősfajt jelez. Ez mindenképpen jóval alacsonyabb a valós állapothoz (Csongrád megye nagyobb részére szintén megállapítható ez a tény). Ezért is, továbbá mert magam is a térségben (Szőregen) lakom, választottam a fenti tájat az emlősfauna felmérése

céljából. E cikk célja még, hogy része legyen egy, a teljes Dél-Alföldre kiterjedő emlős faunisztikai felmérésnek.

2. A vizsgált terület

A tárgyalt terület közel 16 000 ha, Csongrád megye déli csücskét alkotja. Nyugatról a Tisza folyó, északról a Maros folyó, délről az országhatár (mind a szerb, mind a román) határolja. Keletről a vizsgálat határát Deszk és Kübekháza községek keleti közigazgatási határán jelöltem ki. A két folyó sok emlősfajnál jól értelmezhető határvonalként, más fajoknál (pl. vidra, pézsmapocok, sok denevér faj) pont egy közvetítő vonalat és nem elválasztót alkot.

A déli határ mesterséges voltát jól jelzi, hogy egykor nem is Csongrád, hanem Torontál vármegyéhez tartozott, hívják Torontál-síknak is. Tájegységileg pedig a Bánát, Bánság északi részét alkotja, természetföldrajzi, történelmi és kulturális kapcsolatai is sok szempontból inkább dél felé mutatnak. Egykor a Bánát északi határvidéke, ma pedig Magyarország dél-keleti határa.

Az említett 6 település közül Újszeged és Szőreg Szeged megyei jogú város része. De különtárgyalásuk mellett szól Újszeged világos elkülönülése Szegedtől a folyók révén, Szőreg, melyet csak 1972-ben csatoltak Szegedhez, pedig területileg jól elkülöníthető Újszegedtől.

Természetvédelmi szempontból egy Natura 2000-es terület található a vizsgált területen (Deszki gyepek). Kisebb helyi jelentőségű (vagy még csak arra javasolt) védett természeti területek vannak, országos jelentőségű védett természeti területet nem találunk. Ebből a szempontból elég átlagos régiónak tekinthető Magyarországon.

A terület élőhely típusai szempontjából legnagyobb részt a mezőgazdaságilag hasznosított terület adja. Durvább közelítéssel ez az élőhely típus két részre osztható. Az egyik, főleg a lakott területekkel közvetlenül határos részekben jellemző az intenzív kertkultúra: rózsa, gyümölcsös, zöldség- és fűszernövények. Érdekességképp megemlíthető, hogy ezen kertkultúrák közt kis „nadrágszj parcellákon” klasszikus szántóföldi növények táblái is megtalálhatók. Különösen jellemzőek ezek a területek Szőreg, Deszk és Újszeged szélein, kevésbé Újszentiván és Tiszasziget mellett és szinte teljesen hiányzik Kübekháza közigazgatási területén. A nagytáblás szántóföldi kultúrák az ilyen vékony parcellás művelt részekben kívüli területeken helyezkednek el: napraforgó, kukorica, búza, árpa és nagyon kevés lucerna termesztése jellemző rajtuk. A legnagyobb összefüggő táblák Kübekháza és Szőreg területén helyezkednek el. Ennél ugyan jóval kisebb területet foglalnak el az erdők, de alföldi viszonylatban a Tisza-Maros szög még egészen „jól erdősültnek” számít. Legnagyobb és legértékesebb erdőket a folyók hullámtéri erdei adják.

Sajnálatosan a vizsgált részen kicsit is szélesebb hullámtéri erdő csak Újszeged közigazgatási határain belül a Tisza-Maros összefolyásnál és a deszki Maros hullámtér bizonyos szakaszain van, a többi helyen mindenütt 100 méter alatti a szélesség. Helyenként még megmaradtak az öreg odvas fákból álló fűz-nyár ligeterdők, pl. Újszeged déli és észak-keleti folyó szakaszán, ez utóbbi helyen még jó néhány kubikgödör is van. A Maros hullámtéren jelentősebb idős állományú fehér és szürkenyarasok találhatók. Tiszasziget hullámtéri szakaszán a fűzes-nyaras erdő szélein idősebb állományú tölgyest találunk. Sajnos mindenütt sok az idegen „özönfa”, így az amerikai kőris és a zöld juhar, jelentős gyalogakác aljnövényzettel. Illetve több szakaszon nemes nyaraktól álló ültetvények foglalják el az erdő helyét. A gáton kívüli erdők között jó néhány nagyobb, 30-140 ha közöttit találunk (GASKÓ B. 2008.), főleg Szőregen (Tálagyi-erdő, Budzsáki-erdő, Szőregi-erdő, Kisréti-erdő), de másutt is van ilyen méretű (Tiszasziget-Újszentiván, Szűzgulyai-erdő). Ezen ültetett erdők között is vannak természetvédelmi szempontból értékesebbek, pl. a Budzsáki-erdő tölgyesei, vagy a Szőregi-erdő vizes talajú fűz-nyár ligetei, magas kórós

tisztásokkal tagolva. Kisebb erdő is van néhány (Rábéi-erdő, Hódi-erdeje) és erdősávok fasorok (pl. temesvári vasúti töltés tölgese).

A gyepek, füves területek nagyon visszaszorultak az utóbbi 100 évben (HEGYI A. 1977.).

Igazából csak két jelentősebb füves terület van: a Deszki-pusztta és a Térvári-pusztta Tiszasziget területén. Fő társulásuk az ecsetpázsitos rét. Kisebb 10 ha alatti gyepekből is csak kevés van, Újszentiván, Szőreg, Deszk és Tiszasziget területén, ezek egy része is „vetett gyp”, nem természetes eredetű társulás. A legelő állatok száma is tovább csökken, még az utóbbi 5 évben is: Szőregen és részben Deszken egy helyen van kevés húsmarha, másutt néhány hobbi célra tartott ló. A füves területek jórészt kaszáltak, de van, ahol még ezt sem végzik el és így gyomosodó parlagföldek kezdenek kialakulni.

A vizes területek képezik a legkisebb részt a fő élőhely típusok között, ha a két folyó területét leszámítjuk, akkor arányuk nem éri el az 1 %-ot. Legjelentősebb az újszegedi Holt-Maros (ezt a keskenyebb holtágat a lakott területek élőhely típusban is megemlíthetnénk). Emlős élőhelyként előnyt jelent a parkosított vízpart és a számottevő arányban meghagyott vízi- és vízparti vegetáció. A második legjelentősebb vizes élőhely a Szőreg területén lévő felhagyott téglagyári tavak, másik nevén az Iván-kubik, területe nem haladja meg a 6 hektárt. Az egykor „csupasz” agyagos fenekű tavacsák ma gyékényes nádas vízínövény társulásokkal dúsan benőttek. Kisebb tavacsák illetve vizes gödrök (1-2 hektár alattiak) vannak Deszktől északra és Tiszaszigettől keletre. Jelentősebb vizes és vízparti élőhely a csatornák hálózata, főképp a Deszk-Szőreg-Kübekháza főcsatorna. Szárazabb időszakban mind a csatornák, mind az előbb említett kisebb tavacsák (még az Iván-kubik északi része is) hajlamosak csaknem kiszáradni. Tavaszidőszaki vízállások bár vannak, gyakran pár hét alatt elvesztik vizüket. A főleg Újszegedhez tartozó Tisza hullámterén vannak kubikok is, vizük mennyisége a mindenkori áradások (az utóbbi években sokszor azok hiánya) függvénye.

Negyedik fő élőhely típus a lakott területek. Elsőként az öregebb faállományt is tartalmazó parkosabb részeket emelném ki, mint jelentős élőhelyet. Ilyen Újszeged területén az Egyetem Fűvészkertje, a Népliget és a már említett Holt-Maros partja, mindhárom jelentősebb területű és öreg faállománnyal is rendelkezik. Hasonló kategóriába sorolható Deszken a SZTE Mellkasi betegségek Kórházának parkja is. Kisebb területű, de értékes faállományú Újszentivánon a Tölgyes-park és az újszegedi Kállay-liget. Az ember által létrehozott épületeknél, Újszegednek van lakótelepi része és városias nem betonból épült társasházak területe is, de nagyobb részt kertváros. A többi település alapvetően megmaradt falusiasnak, itt a templomok, malmok, magtárak emelhetők ki, mint egyes emlőscsoportok (denevérek) szempontjából kedvelt helyek. A külterületi részek, bár vannak lakó- és gazdasági épületek, alapvetően nem nevezhetők „tanyás” területeknek, szemben Csongrád-megye más részeivel (pl. Homokhátság).

A vizsgált területről emlősökkel, illetve emlősökkel is foglalkozó publikáció nagyon kevés van, ezekben viszont nagyon értékes adatokat is találunk (GASKÓ B. 2008.), (PAULOVICS P. 2001.)

3. Anyag és módszer

Az emlősök közvetlen megfigyelése a legnehezebb dolog, inkább csak néhány nagyobb testű és/vagy nappali életmódú (pl. vörös mókus) fajról szolgáltatt számottevőbb adatot, ennek ellenére jelen kutatások alatt néhány ritkább faj (molnárgerény, hermelin, nyuszt) megfigyelése is szolgáltatott információt. Jelentősebb ennél az egyes emlősfajok lábnyomainak megkeresése, vagy egyéb élettevékenységek (kotorék, fészkek, táplálkozási nyom) megfigyelése. Megfelelő terepen és időben végezve a közepes és nagyobb méretű fajok elterjedését sikerült így felmérni. Jelentős információt szolgáltattak a megtalált állattetemek. Út melletti elűtött állatok gyakoribbak voltak a

belterületen vagy a települések közötti köves utakon (pl. nyuszt). A cickány adatok közel felét a ragadozók által megölt, de el nem fogyasztott tetemek meghatározása adta. Érdekes módon, ragadozók által megölt és viszonylag épen hagyott rágcsló tetemek is nyújtottak új előfordulási adatokat (vöröshátú erdeipocok, pírók erdeiegér, közönséges erdeiegér). Természetvédelmi szempontból elítélendő a házi macskák nem önfenntartást szolgáló vadászata, de innen is jutottam új adatokhoz (pl. hörcsög).

A kisméltóságok elterjedésének vizsgálatában legfontosabb segítség a bagolyköpetek vizsgálata, főleg ha nem táplálékspecialista ragadozóról van szó (gyöngybagoly). Sajnos a vizsgált területnek csak egy részéről sikerült bagolyköpeteket szerezni. A jelen cikkben a következő fajoktól és helyektől származó bagolyköpet vizsgálatokat tudtam felhasználni.

Gyöngybagoly (*Tyto alba*): két köpetelési hely, az egyik Szőreg belterülete (saját házam padlása), a másik szintén Szőreg (Kisrét) nagyon közel a kübekházi közigazgatási határhoz (ez a madárpár 12 kisméltóság fajtól zsákmányolt!). Kuvik (*Athene noctua*) köpetet sajnos csak kisebb mennyiségben tudtam vizsgálni két helyről: egyik Szőreg Újszentiván közigazgatási határán elhagyott épületből, másik Újszentiván belterülete. Erdei fülesbagoly (*Asio otus*) köpetet gyűjtöttem Kübekháza külterületéről (Vályogos) és belterületéről (óvoda előtti fák).

A denevérek meghatározásához denevérhang detektort használtam (hasonlóan egyik adatközlőm DR. TÓTH CSABA is), ezen kívül igyekeztem a felméréseket alkonyatkor és hajnalban is végezni, így a vizuális megfigyelés és a hangdetektorozás biztosabb eredménnyel járt.

Kisméltóság csapdázást a standard emlősmonitoring eljárásnak megfelelően végezni nem volt lehetőségem, a birtokomban lévő néhány (max. 10 db) kisméltóság csapdával csak néhány élőhelyen bizonyos fajokra koncentrált meghatározást végeztem (erdeiegér nemzetség faji szinten történő határozása). Néhány, de érdekes adat származik a hozzám, mint állatorvoshoz behozott a területen talált sérült vad emlősállatokból is. Természetesen a jelzett irodalmakban publikált emlősadatokat is felhasználtam e cikk megírásához.

A vizsgált területről az első emlős előfordulási adataim 1985-ből származnak, az első bagolyköpet vizsgálatokat 1986-ban végeztem. Az emlősadatok mennyisége 2006-tól nőtt meg jelentősebben, mikor „helyi lakos” lettem. Az utolsó e cikkben említett emlős előfordulás 2014. szeptemberéből származik.

4.1. Eredmények

A vizsgált területről, a Tisza-Maros szög nyugati feléről, 1985 és 2014 között 51 emlős faj biztos előfordulását sikerült kimutatni (lásd táblázat). Ez a fajszám nemcsak régiós szinten, de magyarországi szinten is igen jelentősnek számít, még akkor is, ha vizsgált területe közel 16 000 ha. A leginkább fajgazdag településen, Szőregen 46 emlős faj került elő 4 600 ha területet számítva. Az „Emlős atlasz” szerint (BIHARI Z.-CSORBA G.-HELTAI M. 2007.) a faunisztikai kutatások alapján a legnagyobb fajszámú területek kategóriáját 41-53 emlős faj közé teszi. Természetesen vannak alkalmi emlős előfordulók is a területen, vagy olyanok, ahol az adott faj státusza nem egyértelmű. Négy faj sorolható e két kategóriába, ezeket a szöveges részben külön jelzem. A többi 47 faj vagy a vizsgált terület egészén, vagy legalább egy részén állandó előfordulásúnak vehető. Az 51 faj közül csak 2, a tavi denevér (*Myotis dasycneme*) és a közönséges vidra (*Lutra lutra*) fokozottan védett (bár más itt előforduló emlős fajok is megérdemelnék ezt a védeltségi kategóriát.). A 49 további fajból 25 a védett emlős. A települések közigazgatási határain belül (vagy pont két település a határán) észlelt emlős fajok száma a következő: Újszeged: 35 faj, Szőreg: 46 faj, Deszk: 40 faj, Kübekháza: 30 faj, Újszentiván: 30 faj, Tiszasziget: 31 faj. Összegzésüket az 1. táblázat tartalmazza.

Továbbiakban, a szöveges részben csak azokról a fajokról írok, melyeknek természetvédelmi, faunisztikai, vagy egyszerre természetvédelmi és emlős faunisztikai jelentősége is van.

4.2. Érdekesebb emlősfajok szöveges bemutatása

Közönséges vízcickány (*Neomys fodiens*)

Csupán két előfordulása ismert, mindkettő Újszeged közigazgatási határain belül: az egyik a Fűvészkert egyik kis (1 méternél keskenyebb) csatornájának partjáról, a másik a hullámtéri erdőből a Tisza-Maros torok közeléből. A nagyszámú vizsgált gyöngybagoly köpetekből egy sem került elő, szemben a többi cickány fajjal. Az Emlősatlasz (BIHARI Z. et al. 2007.) szerint a vízcickány a vizes élőhelyek indikátor emlősfaja.

Fehérszélű törpedenevér (*Pipistrellus kuhlii*)

Magyarországon az első biztos megfigyelések egyike volt a PAULOVICS PÉTER által az Újszegedi Kállay-ligetben (nagyon közel van Szőreg határához) megfogott nőstény példány (PAULOVICS P. 1999.) Szőreg belterületén 2012. nyarán volt előfordulása. Ezért e két helyen jelöltem meg előfordulóként. Szegedről, a Tisza túloldaláról 2011.06.27.-én (szaporodási idő!) került hozzám sérült fehérszélű törpedenevér nőstény. Paulovics Péter véleménye szerint szaporodó kolóniájának (vagy kolóniáknak) kell lenni Szegeden.

Durvavitorlájú törpedenevér (*Pipistrellus nathusii*)

Alapvetően vízi, vízparti élőhelyekhez kötődő denevérfaj. A Tisza és Maros folyók hullámtéri és töltés melletti, azon kívüli részén, több helyen megtalálható (detektoros vizsgálatok). Csak Kübekházáról nincs adata, hiszen itt nincs is számottevőbb vizes élőhely. Megtalálható még Szőreg közigazgatási területén (az újszentiváni határhoz nagyon közel) az Iván-kubik területén is. Érdekes módon, úgy néz ki, a belterületi részeket inkább elkerüli ez a faj, szemben a másik vizes élőhelyet kedvelő denevérral, a vízi denevérral (*Myotis daubentonii*). Ahol együtt fordulnak elő, ott vízi denevérből mindig többet látni-hallani.

Szoprán törpedenevér (*Pipistrellus pygmaeus*)

Az Emlősatlasz (BIHARI Z. et al. 2007.) egy előfordulási „pontot” jelez Szeged városának megfelelő UTM négyzetben. Egészen 2013 év nyaráig ennél több információnk nem is volt e fajról, a tágabban vett térségből sem. Ekkor azonban DR. TÓTH CSABA (természetesen denevérhag detektorral) megtalálta az Újszegedhez tartozó Tisza hullámtéren, a várostól délre eső, „alsó szakaszon”. Jómagam szintén a Tisza hullámtéren egészen lent, a Szerb határ mellett (Tiszaszigethez tartozó területen) észleltem 2-4 példányt, szintén detektorral. 2014 nyarán a Deszkhez tartozó Maros hullámtéren, közvetlenül a folyó partján, több helyen is sikerült vadászó szoprán törpedenevéreket észlelni. A szoprán törpedenevér „testvér faja”, a közönséges törpedenevér (*Pipistrellus pipistrellus*) ugyanakkor minden településen és azok határain meglehetősen közönséges, a legelterjedtebb denevérfaj a vizsgált területen. A szoprán törpedenevér további elterjedésének felkutatásához szisztematikusan az összes folyók menti élőhelyet végig kéne járni denevérhag detektorral.

Tavi denevér (*Myotis dasycneme*)

Az Emlősatlasz (BIHARI Z. et al. 2007.) szegedi UTM négyzetből és a Tisza-Maros szög keleti felét alkotó UTM négyzetből jelzi. PAULOVICS PÉTER a Maros folyó 11 fkm-ről ír előfordulásáról (PAULOVICS P. 2001.), ez nagyjából a deszki és klárafalvi szakasz határa.

ZSEBŐK SÁNDOR (ZSEBŐK S. 2005.) a Maros 3- 17 fkm közötti szakaszán végzett felmérés alapján írja le a denevérfauna tagjaként a tavi denevért, pontos előfordulási hely megjelölés nélkül, egy olyan megjegyzéssel, hogy a felsőbb szakaszon mindegyik denevérfajból több példányt észleltek. Jómagam az újszegedhez tartozó Tisza szakaszon a Bertalan-hídtól felfelé észleltem a fajt 2-3 példányban 2012-ben. Újszegedtől délre a folyón 2013-ban DR. TÓTH CSABA detektált néhány példányt. Egyik legérdekesebb előfordulása 2011.04.20-án volt a Holt-Maros mellől kellett ellátnom egy sérült példányt (később sajnos elpusztult). Később, 2014 májusában, ugyanitt élő, egészséges vadászó példányokat is észleltem. Megkerült továbbá, szintén 2014-ben a Deszk észak-keleti közigazgatási határához tartozó Maros szakaszon. Mivel a Holt-Maros egy szakaszon az „újszöregi résszel” határos (gyakorlatilag egy út választja csak el), ezért Újszeged mellett Szöreg faunájába is belevettük. A tavi denevérnek a lakott területen belül való előfordulása is felveti, hogy a faj nemcsak faodúkbán, hanem épületek padlásán is megtelepedhet a Dél-Alföldön is.

Közönséges denevér / Hegyesorrú denevér (*Myotis myotis* / *Myotis oxygnatus*)

E két egymáshoz nagyon hasonlító, nagy testű denevér fajt „nagy *Myotisok*” megnevezéssel említik a hazai szakirodalmak. Pontos elkülönítésüket csak megfogva, kézben tartva lehet megtenni (amire nekem nem volt lehetőségem). Már 2012 nyarán felmerült a gyanú, hogy Szöregen, a római katolikus templomnál van néhány példány. 2013. júliusában ugyanitt sikerült hangdetektorral felszerelve viszonylag közelről megfigyelnem 2-3 példányt belőlük. Jellegzetes volt, ahogy a nagytestű denevérek a templomdomb aljnövényzetébe le-lecsapva, tulajdonképpen a fű közül szerzik táplálékukat. Ugyanitt, ugyanekkor közönséges késeidenevéreket (*Eptesicus serotinus*) is sikerült megfigyelni, jól elkülönülve a „nagy *Myotis*” fajokhoz tartozó egyedektől. Augusztus végén már csak késeidenevérek vadászgattak a környéken. E két faj alföldi elterjedéséről a hazai szakirodalom nagyon megosztott. Az Emlősatlasz (BIHARI Z. et al. 2007.) szerint a közönséges denevér fordul csak elő kis számban az Alföldön, a hegyesorrú inkább csak a dombságok, hegységek peremén. Más denevéres könyv szerint (SZATYOR M. 2000.) pont fordítva, a hegyesorrú húzódik le az Alföld középső és akár déli területeire is, a közönséges nem (még az elterjedési „pontok” is ugyanazok, csak a másik fajt jelölik). A külföldi szakirodalmat (DIETZ et al 2007.) olvasva, talán inkább a második eset tűnik valószínűbbnek. Mindenesetre a Szöreghez legközelebbi nagy *Myotis* előfordulást Sándorfalvára jelölik (kb. 25 km-re), innen 30-40 km-re jelzik a legközelebbre esőket. Bár a szöregi előfordulás körülményei alapján nem mondhatjuk ki, hogy szaporodó kolónia lenne (lehet, hogy csak néhány hím egyed), de így is komoly természetvédelmi jelentőséggel bír ez az előfordulás, a jövőben mindenképp figyelemmel kell kísérni a két nagytestű *Myotis* denevérfajok megjelenéseit a környéken.

Mogyorós pele (*Muscardinus avellanarius*)

A térségben mind a 6 vizsgált település közigazgatási határán belül előkerült. Legnagyobb számban különböző mesterséges fészekodvakban találtuk, Újszeged és Újszentiván területén énekesmadaraknak kitett B odúkbán (DR. KASZA FERENC személyes közlés), Szöregen szintén (Szöregi Temető mellett, ALBERT ANDRÁS személyes közlés), Tiszaszigettől délre szalakóta odúban, Szöregen még denevér odúban (telelő példány), és épületből, garázsból is megkerült telelni készülő mogyorós pele (Szöregi-erdő mellett, KOC SIS MIKLÓS személyes közlése). Érdekes módon gyöngybagolyköpetből csak egy példányt találtam Szöreg és Kübekháza határán (Kisréti-erdő, Rábéi erdő). Legérdekesebb megtelepedése a szöregi Iván-kubik partján volt, itt egy olyan helyen, ahol nemhogy erdő, de még fasor sem található, költözött be egy pele egy mesterséges odúnkba. Csongrád-megye többi részében ugyanekkor nagyon kevés a publikált mogyorós pele adat, egyik ilyen kivétel a Maros felső szakasza (PAULOVICS P.2001.).

Eurázsiai hód (*Castor fiber*)

2014 szeptemberében Deszk keleti határához közel eső Maros partján láttam a hód nyomait. Mivel a vizsgált területen hódvarról nem tudok, ezért egyenlőre az alkalmi előfordulók közé sorolható a faj, még akkor is ha a Maros felsőbb szakaszain, főleg a határ túloldalán rendszeresebbek az előfordulásai.

Földi pocok (*Microtus subterraneus*)

Bár természetvédelmi jelentősége nincs, de faunisztikai jelentősége van e rágsálófajnak Az Emlősatlasz (BIHARI Z. et al. 2007.) Szegedről jelez egy előfordulást. Később megjelenő publikáció szerinti előfordulása van a szegedi Fehér-tóról (KÓKAI K.- BAKACSI G. 2012.). A térségben Szőreg és Kübekháza közti gyöngybagoly köpetelő helyen a zsákmányállatok közt 1 %-ban találtam.

Vöröshátú erdeipocok (*Myodes glareolus*)

Az Emlősatlasz (BIHARI Z. et al. 2007.) csak a Tisza-Maros összefolyás túlsó, észak-keleti feléről jelzi előfordulását, innen 70-80 km-es sugarú körben semmiféle erdeipocok adatot nem mutat. Jómagam 1989.09.10-én a Maros gáton kívül attól távolabb, Szőreg Újszeged határán találtam egy frissen elpusztult fiatal példányt. Azóta sem került elő, sem bagolyköpetben, sem elhullva, sem erdőben felállított csapdában. Ezért a vöröshátú erdeipocokot nem egyértelmű státuszú emlősfajba soroltam, Szőreg és Újszeged területén. Talán, ha sikerülne nagyobb mennyiségű macskabagoly (*Strix aluco*) köpetet szerezni, lehetne tisztázni a faj státuszát a térségben.

Sárganyakú erdeiegér (*Apodemus flavicollis*)

Szintén csak faunisztikai jelentősége van, természetvédelmi nincs. Az Emlősatlasz (BIHARI Z. et al. 2007.) egyetlen megkerülését jelzi a Dél-Alföldön, a Tisza mellől, a Sasérnek, Mártélyi TK-nak megfelelő területről. Jómagam a szőregi Budzsáki-erdő belső részén, középidős tölgyesben fogtam 2011. júniusban és júliusban. Érdekes módon ugyanitt, de az erdő széléhez közelebb eső részeken, már a közönséges erdeiegér (*Apodemus sylvaticus*) fordult elő.

Kislábú erdeiegér (*Apodemus uralensis*)

Az Emlősatlasz (BIHARI. et al. 2007.) szerint sztyeplakó reliktum faj, potenciális előfordulását a Tiszántúlra teszi, konkrét előfordulási adatot legközelebb a Körös-Tisza folyók összefolyásának tájékáról jelez. Publikálás alatt lévő kislábú erdeiegér adatunk van a szegedi Fehér-tóról, gabonatarlóról (KÓKAI K.- BAKACSI G. 2012.). A vizsgált térségben Tizzaszigettől délre, egy réti ecsetpázsitos kaszálón sikerült megfogni, melynek a közelében magaskórós-nádasos társulás volt.

Vadmacska (*Felis silvestris*)

GASKÓ BÉLA (GASKÓ B. 2007) VEPRIK RÓBERTRE hivatkozva jelzi előfordulását a Deszki-pusztáról. A Tisza déli felének hullámteréről két elpusztult vadmacskáról van adatunk, mindkettőt DR. KASZA FERENC találta és megmutatta nekem is. Mindenesetre a faji bélyegeket így a tetem vizsgálatával jobban meglehetett állapítani, mint egy élő egyed esetleges megfigyelésénél. A két adat, 1989.02.11-én a Tizzaszigethez tartozó hullámtéri szakaszon egy rókakotorék mellet 1 döglött pld. 1993.02.13-án az Újszegedhez tartozó Hódi-erdeje mellett, a Tisza gát külső lábánál szintén egy elpusztult vadmacska. Sajnos mindhárom adat régi előfordulás (a Deszki-pusztáról jelzett is 10 évnél régebbi). Az utóbbi évekből csak esetleges információink vannak a fajról: pl. 2011 júliusában a Szőregi-erdő tölgyek alkotta részén nagy méretű macskanyom megfigyelése. A vadmacska mint faj, országosan és helyileg is komoly veszélyben van, mindenképp megérdemelné a fokozottan védett státuszt. Ha sikerülne bebizonyítani folyamatos jelenlétét a vizsgált területen, akkor a vadmacskát tarthatnánk az egyik legfontosabb természeti értéknek az emlősök között.

Aranysakál (*Canis aureus*)

Vadászok ejtettek el egy példányt (váratlanul) a Kübekháza-Szöreg határon lévő Rábéi-erdőben 2010-ben.

2005.01.30-án a Kamara-töltésen, Újszentiván és Szöreg határán sikerült egy sakált megfigyelni, CSEH JUDITtal közösen, fényes nappal.

2011 és 2012 években, február végén, március elején próbáltam sakálhang lejátszásának segítségével állományt felmérni. Csak Szöreg Külső-ugar nevű részén volt egy-két „nyaffintás” szerű válasz a lejátszott hangra. 2013.11.10-én a szöregi Kistréti-erdőben egy felnőtt nőtényt és egy hímét (melyek párban mozogtak) lőttek le vadászok (MÁROK TAMÁS személyes közlés). Valószínűleg állandó állományt alkotva él sakál a térségben, egymással összeérő territóriumokat azonban feltételezhetően nem alkot, mivel a hanglejátszásokra nem volt érdemi, területföltő válasz.

Nyestkutya (*Nyctereutes procyonoides*)

A nyolcvanas évek végén DR. KASZA FERENC találta meg nyomait a Tisza hullámtéren, az akkor még nagyon is zavartalan országhatár szakaszon. GASKÓ BÉLA (GASKÓ B. 2007.) figyelt meg a Szőreghez tartozó Tálagyi-erdő szélén egy példányt. Mivel ezeken kívül nincs előfordulása, az alkalmi előfordulók közé soroltam a fajt. A tágabban vett Dél-Csongrád megyében frissebb adata a szegedi Fertőn 2012. májusában KÓKAI ÁKOS találta meg a nyestkutya nyomait. Természetvédelmi szempontból nemkívánatos faj, csak faunisztikai érdekesség.

Hermelin (*Mustela erminea*)

A Szőreghez tartozó Budzsáki-erdő szélén DR. TÓTH CSABA megfigyelte a fajt. Jómagam szintén szöregi területen (Külső-tó), a főcsatorna partján találtam nyomait és lakott járatát is 2012. januárjában (kedvező, vékony hóviszonyok között). 2013. januárjában egy Deszk és Klárafalva közt húzódó csatorna parton is megletek e faj nyomai. A tágabb értelemben vett térségben a szegedi Fehér-tó és Fertő a legbiztosabb és állandó előfordulási helye (KÓKAI K. - BAKACSI G. 2012.)

Mivel a hermelin országosan és helyi szinten is erősen „mozaikos elterjedésű” (BIHARI Z. et al. 2007.) érdemes lenne a hideg téli hónapokban, 1-2 cm-es frissen hullott hóban végignyomozni az összes csatorna és tópartot és erdőszéleket, hátha újabb előfordulásait is sikerülne bizonyítani. A hermelin mindenképp a Tisza-Maros szög fontos emlőstani értékeihez tartozik.

Molnárgörény (*Mustela eversmanni*)

A vizsgált területen előfordulása jól igazodik a másik, immár nem hivatalos nevéhez: pusztai görény. GASKÓ BÉLA (GASKÓ B. 2007.) szintén VEPRIK RÓBERTre hivatkozva jelzi előfordulását a Deszki-pusztáról. Jómagam 2013.04.28-án láttam szöregi területen, erdőszélén lévő ecsetpázsitos réten, közel a Deszki-pusztához (csak a csatorna választja el a két területet). Különösen örvendetes, hogy a megfigyelés szaporodási időszakban történt.

A molnárgörény előfordulásának értékét növeli, hogy a tágabban vett környéken a szegedi Fehér-tóról van csak adata (KÓKAI K. - BAKACSI G. 2012.), de 10 évnél régebről.

Ugyanakkor a Dél-Tiszántúl nagykiterjedésű védett pusztáin mindenütt megtalálható (KOTYMÁN LÁSZLÓ személyes közlés). Felmérését nehezíti, hogy nyomai megkülönböztethetetlenek a házi görényétől (*Mustela putorius*). A hermelinhez hasonló természetvédelmi értékkel bír.

Nyuszt (*Martes martes*)

Csak az utóbbi 5-6 évből van adatunk e fajról a térségben. Szöreg és Kübekháza határán ID. TÓTH CSABA talált egy elhullott és így biztosan azonosítható példányt. Erdő nem volt a megtalálás helyén, csak fásor. Jómagam a szöregi Budzsáki-erdő tölgyeseiben találtam meg télen, hóban, a nyusztra

utaló, teljesen szőrrel borított nyomokat 2011-2012 telén. Később DR. TÓTH CSABA meg is figyelte a nyusztot ugyanebben az erdőben. Érdekesség képen megemlíthető, hogy ALBERT ANDRÁS 2013 nyarán szintén a Budzsáki-erdőben, egy tölgyfára kihelyezett macskabagoly odúnkban figyelt meg, egy, az odú nyílásán kikandikáló nyusztot vagy nyestet (*Martes foina*). Sajnos rövidesen lódarazsak foglalták el ezt az odút, így nem tudtuk a kérdést megnyugtatóan eldönteni. 2014 januárjában Újszentiván és Szőreg határában, egy nem szigetelt közép feszültségű oszlop alatt találtam egy elpusztult nyusztot. A tágabban vett környéken szintén van olyan nyuszt előfordulás, amely nem kapcsolható erdőhöz. PUSKÁS JÓZSEF talált Szatymaz közelében egy elütött példányt.

Közönséges vidra (*Lutra lutra*)

A két folyó (Tisza és Maros) jelenti a térségben a vidra fő élőhelyét és „közlekedési folyosóit” is. Ennek megfelelően csak Kübekháza és Újszentiván közigazgatási határain belül nem sikerült még bizonyítani az előfordulását, a másik négy település határain belül igen. Persze vannak a folyóknak olyan szakaszai, melyek nem igazán alkalmasak a vidra tartós megtelepedésére, pl. Szeged város, de még innen is van előfordulási adata (BAKACSI GÁBOR egy a szegedi Tisza parthoz közeli utcából mentett egy fiatal vidrát). A többi folyószakaszon viszont biztos előforduló és szaporodó a faj. A legkorábbi saját adatom a fajról a deszki Maros partról a nyolcvanas évek közepéről származik, egy lakott vidra járat megtalálása az alacsony téli vízállás mellett. A folyókon kívüli állandóbb egyedüli élőhelye a szőregi Iván-kubik (legalább is 2010 óta van innen adatom). A Deszk-Szőreg-Kübekháza főcsatorna partján is találtam több helyen vidrayomokat, de állandó élőhelyként ez a vizes terület valószínűleg nem alkalmas, hiszen szárazabb években nyáron, ősz elején majdnem teljesen kiszárad.

Gímszarvas (*Cervus elaphus*)

Inkább kóborló a térségben, valószínűleg nincs állandó, szaporodó állománya itt. Jómagam a Kisréti-erdőben találtam nyomait. DR. TÓTH CSABA a szőregi és deszki (gáton kívüli) erdőben is észlelte jelenlétét. A folyók hullámtéri erdei valószínűleg „közlekedő folyosóként” szolgálnak a gímszarvasoknak, de erre csak a Maros folyóról van publikált adat (PAULOVICS P. 2001.). A vadászok szerint (ID. TÓTH CSABA személyes közlése) és a talált nyomok méretbecslése alapján is, inkább kóborló, valószínűleg fiatal gímbikák keresik fel a térséget.

5. Összefoglalás

1985 és 2013 között vizsgáltam Csongrád megye déli peremén, a Tisza-Maros szög nyugati felén, 6 település (illetve település rész) közigazgatási területének emlősfauáját közel 16 000 hektár területen. A vizsgáltba vont települések: Újszeged, Szeged-Szőreg, Deszk, Újszentiván, Tiszasziget, Kübekháza. A vizsgálati módszerek: közvetlen megfigyelés, nyom keresés, elpusztult példányok vizsgálata, bagolyköpetek vizsgálata, denevér hangdetektorozás és kisebb mértékben élvefogó csapdázás.

A vizsgálat ideje alatt 51 emlősfajról (illetve egy esetben emlős „faj párról”) sikerült biztos adatot szerezni, amely fajszám nemcsak helyi, de országos viszonylatban is jelentősnek számít. A településenkénti fajszámok a következők: Újszeged 35 faj, Szőreg 46 faj, Deszk 40 faj, Újszentiván 30 faj, Tiszasziget 31 faj, Kübekháza 30 faj.

Természetvédelmi szempontból legjelentősebb előfordulások a védett és fokozottan védett emlősragadozóknál és denevéreknél voltak. Az említésre érdemes ragadozók: a hermelin, a molnárgeréy, a közönséges vidra és a vadmacska (ez utóbbiról csak 10 évnél régebbi adatok vannak). Értékes denevérek: a tavi denevér és a közönséges denevér/ hegyesorrú denevér fajpár. Kisebb természetvédelmi, de számottevő faunisztikai jelentőséggel bírnak, dél-alföldi viszonylatban

a következő fajok: fehérszélű törpedenevér, szoprán törpedenevér, mogyorós pele, eurázsiai hód, földi pocok, vöröshátú erdeipocok, sárganyakú erdeiegér, kislábú erdeiegér, aranyakál, nyestkutya.

6. Köszönetnyilvánítás

Legtöbb segítséget és emlősadatot három régi „madarász társamtól” DR. KASZA FERENC TŐL, DR. TÓTH CSABÁTÓL és ALBERT ANDRÁSTÓL kaptam. Elsősorban a tágabban vett térségből származó adatokkal segítettek két nemzeti park munkatársai: BAKACSI GÁBOR, KOTYMÁN LÁSZLÓ és PUSKÁS JÓZSEF. Helyi, szőregi lakosként és a természettel kapcsolatban lévő, „civilként” (vadász, földtulajdonos), adatokkal támogattak: ID. TÓTH CSABA és KOCSIS MIKLÓS. A nem „helyiek” közül köszönettel tartozom MÁROK TAMÁSNAK.

Mindegyiküknek köszönöm e cikkhez nyújtott segítségüket.

7. Irodalom

- AULAGNIER, S.- HAFNER, P.- MITCHELL-JONES, A.J.- MOUTOU, F.- ZIMA, J. (2009): Mammals of Europe, North Africa and Middle East. – A and C Black Publishers Ltd., London
- ÁCS A. (1985): A bagolyköpet vizsgálatok alapjai. – Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Zalai helyi csoport, Zalaegerszeg. 1-58.
- BIHARI Z. (1996): Denevérhatározó és denevérvédelem. – Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Budapest
- BIHARI Z.- CSORBA G.- HELTAI M. (2007): Magyarország emlőseinek atlasza – Kossuth természettár, Kossuth Kiadó, Budapest
- CORBET, G.- OVEDEN, D. (1980): Pareys Buch der Säugetiere. Alle wildlebenden Säugetiere Europas, Hamburg und Berlin
- DIETZ, C.- HELVERSEN, O.- NILL, D. (2009): Bats of Britain, Europe and Northwest Africa. – A and C Black Publishers Ltd., London
- GASKÓ B. (2008): Természetudományi tanulmányok. – *Studia Naturalia*, Móra Ferenc Múzeum, Szeged
- KÓKAI K.- BAKACSI G. (2012): A szegedi Fehér-tó és Fertő halastavainak és közvetlen környéküknek emlősfajának. (megjelenés alatt)
- PAULOVICS P. (1998): A fehérszélű törpedenevér (*Pipistrellus kuhlii* (KUHL, 1817.)) újabb előfordulása Szegeden. – *Denevérkutatás* 3.sz: 29-30., Budapest
- PAULOVICS P. (2001): Érdekes faunisztikai adatok a Marosról és hullámteréről. – *A Puszta*, 18: 87-109.
- SZATYOR M. (2000): Európa denevérei. – Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs
- UJHELYI P. (1994): A magyarországi vadon élő emlőállatok határozója. – Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Budapest
- ZSEBÓK S. (2005): Impulzusszámlálás, zajszintkezelés, digitális hangfeldolgozás. – Magyar Denevérkutatók Baráti Köre 140-146., Budapest

Author's address:

Dr. Kókai Károly
Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Szeged, Csongrád Megyei Hcs
kokaikar@freemail.hu

1.táblázat A Tisza-Maros szög nyugati felében élő emlősfajok előfordulásai 1985 és 2014 között
Table 1. Mammal species living in the western part of Tisza-Maros angle between 1985 and 2014

Fajnév	Újszeged	Szőreg	Deszk	Kübekháza	Újszentiván	Tiszasziget
Keleti sün (<i>Erinaceus roumanicus</i>)	X	X	X	X	X	X
Mezei cickány (<i>Crocidura leucodon</i>)	X	X	X	X	X	X
Keleti cickány (<i>Crocidura suaveolens</i>)		X	X	X	X	
Erdei cickány (<i>Sorex araneus</i>)	X	X	X	X	X	X
Törpe cickány (<i>Sorex minutus</i>)		X		X	X	
Közönséges vízcickány (<i>Neomys fodiens</i>)	X					
Közönséges vakond (<i>Talpa europaea</i>)	X	X	X	X	X	X
Közönséges késeidenevér (<i>Eptesicus serotnus</i>)	X	X		X		X
Fehérszélű törpedenevér (<i>Pipistrellus kuhlii</i>)	X	X				
Durhavitorlájú törpedenevér (<i>Pipistrellus nathusii</i>)	X	X	X		X	X
Közönséges törpedenevér (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>)	X	X	X	X	X	X
Szoprán törpedenevér (<i>Pipistrellus pygmaeus</i>)	X		X			X
Rőt koraidenevér (<i>Nyctalus noctula</i>)	X	X	X	X	X	X
Szürke hosszúfülű-denevér (<i>Plecotus austriacus</i>)	X	X	X	X	X	
Tavi denevér (<i>Myotis dasycneme</i>)	X	X	X			
Vízi denevér (<i>Myotis daubentonii</i>)	X	X	X		X	X
Közönséges/hegyesorrú denevér (<i>Myotis myotis/oxygnathus</i>)		X				
Mezei nyúl (<i>Lepus europaeus</i>)	X	X	X	X	X	X
Vörös mókus (<i>Sciurus vulgaris</i>)	X	X	X		X	X
Mogyorós pele (<i>Muscardinus avellanarius</i>)	X	X	X	X	X	X
Eurázsiai hód (<i>Castor fiber</i>)			X			
Mezei pocok (<i>Microtus arvalis</i>)	X	X	X	X	X	X
Földi pocok (<i>Microtus subterraneus</i>)		X		X		
Közönséges kőzapocok (<i>Arvicola amphibius</i>)		X	X		X	X
Vöröshátú erdeipocok (<i>Myodes glareolus</i>)		X	X			
Pézsmapocok (<i>Ondatra zibethicus</i>)	X	X	X			
Mezei hörcsög (<i>Cricetus cricetus</i>)	X	X	X			

Fajnév	Újszeged	Szőreg	Deszk	Kübekháza	Újszentiván	Tiszasziget
Pirók erdeiegeér (<i>Apodemus agrarius</i>)	X	X	X	X		
Sárganyakú erdeiegeér (<i>Apodemus flavicollis</i>)		X				
Közönséges erdeiegeér (<i>Apodemus sylvaticus</i>)	X	X	X	X	X	X
Kislábú erdeiegeér (<i>Apodemus uralensis</i>)						X
Törpeegér (<i>Micromys minutus</i>)	X	X	X	X	X	X
Házi egér (<i>Mus musculus</i>)	X	X	X	X	X	X
Güzüegér (<i>Mus spicilegus</i>)	X	X	X	X	X	X
Vándorpatkány (<i>Rattus norvegicus</i>)	X	X	X	X	X	X
Vadmacska (<i>Felis silvestris</i>)	X		X			X
Vörös róka (<i>Vulpes vulpes</i>)	X	X	X	X	X	X
Aranysakál (<i>Canis aureus</i>)		X		X	X	
Nyestkutya (<i>Nyctereutes procyonoides</i>)		X				X
Hermelin (<i>Mustela erminea</i>)		X	X			
Molnárgörény (<i>Mustela eversmanni</i>)		X	X			
Eurázsiai menyét (<i>Mustela nivalis</i>)	X	X	X	X	X	X
Házi görény (<i>Mustela putorius</i>)	X	X	X	X	X	X
Nyest (<i>Martes foina</i>)	X	X	X	X	X	X
Nyuszt (<i>Martes martes</i>)		X		X	X	
Európai borz (<i>Meles meles</i>)	X	X	X	X	X	X
Közönséges vidra (<i>Lutra lutra</i>)	X	X	X			X
Vaddisznó (<i>Sus scrofa</i>)	X	X	X	X	X	X
Európai őz (<i>Capreolus capreolus</i>)	X	X	X	X	X	X
Gímszarvas (<i>Cervus elaphus</i>)		X	X			
Dámszarvas (<i>Dama dama</i>)		X	X	X		
Összes emlősfaj	35	46	40	30	30	31